

واژگان‌نامه‌های فرانسوی زبان خدیجه نادری بنی

کتاب «واژگان‌نامه‌های فرانسوی زبان» اثر ژان پروو است که در سال ۲۰۰۲ در انتشارات دانشگاهی فرانسه در مجموعه «چه می دانم؟» ۲ به چاپ رسید. این استاد واژگان‌نویسی و زبان‌شناسی دانشگاه چاپ بیش از ۳۴۰ اثر را در کارنامه خود دارد. وی در یادداشتی بر این کتاب آورده است: «بشغل، لیتره، لاروس، لوروبر و... نامه‌هایی هستند که در حافظه همگان جای گرفته‌اند. این اثر در نظر دارد تاریخی تحلیلی از واژگان‌نامه‌های زبان فرانسه را از روبر اتین تا ت. ل. ف. ۳ اینترنتی به دست بدهد و در عین حال نظری هم بر واژگان‌نامه فرهنگستان داشته

باشد و به این ترتیب کارکرد آنها را بررسی نماید و از مشخصه‌های متعددی که موجب تمایز آنها می‌شود، پرده بردارد.»

با خواندن این کتاب آگاه می‌شویم که روبر اتین نخستین نامی است که در تاریخ واژگان‌نویسی زبان فرانسه با آن برخورد می‌کنیم. روبر اتین با انتشار واژگان‌نامه دوزبانه «لاتینو گالیکوم» در سال ۱۵۳۸ نخستین واژگان‌نامه تاریخ زبان فرانسه را به نام خود ثبت کرد. اما به تدریج و با حذف زبان لاتینی، گرایش فرانسوی‌ها به واژگان‌نامه‌های تک‌زبانه رو به فزونی نهاد. در قرن هفدهم ژان نیکو با انتشار واژگان‌نامه تک‌زبانه «گنجینه زبان فرانسه» در سال ۱۶۰۶، که در واقع ویرایشی از کار اتین بود، پا به میدان گذاشت. در این سده، آثار واژگان‌نامه‌ای توان می‌گیرند و سه واژگان‌نامه بنیادین خلق می‌گردد که مرجع واژگان‌نگاری در چهار سده پیش رو به حساب می‌آیند:

۱. «واژگان‌نامه فرانسو» در سال ۱۶۸۰ اثر پیر ریشله که نخستین واژگان‌نامه مستقل تک‌زبانه است.
۲. «واژگان‌نامه جهانی» آنتوان فورتی‌یر در سال ۱۶۹۰ که الهام بخش آثاری مانند لاروس شد.
۳. نخستین «واژگان‌نامه فرهنگستان» در سال ۱۶۹۴ که با هدف رسمیت بخشیدن به زبان فرانسوی و آموزش کاربرد صحیح واژگان آن تدوین شد.

سده هجدهم قرن آغاز دانش‌نامه‌نویسی در اروپاست. نخستین دانش‌نامه را دیدرو و دلامبر با کمک انتشارات لوبرتون به جامعه فرانسوی زبان عرضه نمودند. در دوران رمانتیسم، همگام با انقلاب فرانسه در سال ۱۷۸۹ و شمار رو به افزایش مراکز آموزشی، شاهد رشد واژگان‌نامه‌ها فروش روزافزون هستیم. «واژگان‌نامه جهانی زبان فرانسه» اثر بواست و «واژگان‌نامه ملی بشغل» و آثار لیتره از جمله آثار این دوره است. در حوزه واژگان‌نامه‌نویسی فرانسه، سده نوزدهم با ظهور لاروس خاتمه می‌یابد و سده بیستم با همان آغاز می‌شود.

با تلاش اوژه و پسرش کتابهای لاروس در انواع قطع‌های گوناگون و موضوعهای متنوع جایگاه بسیار خوبی را در نزد خوانندگان می‌یابد. لاروس کوچک مصور، لاروس سده بیست، لاروس مصور ماهانه، لاروس بزرگ دانش‌نامه‌ای و... از واژگان‌نامه‌های با کیفیت مجموعه لاروس در آغاز قرن بیستم به شمار می‌روند. نیمه دوم سده بیست اما با ظهور چهره‌ای جدید با نام پل روبر کفه سنگین ترازو را از سمت لاروس به سمت روبر می‌کشاند؛ «روبر کوچک»، «روبر متدیک»، «روبر ژونیور»، «روبر کوچک کودکان»،

«روبر محصلین» و «روبر بزرگ زبان فرانسه» از جمله آثار مجموعه روبر هستند.

در دهه‌های پایانی قرن بیستم و آغاز قرن بیست و یکم شاهد تغییراتی بنیادین و آشکار در آرایه واژگان‌نامه‌ها هستیم که مهمترین آنها تبدیل واژگان‌نامه‌های کتابی به واژگان‌نامه‌های الکترونیکی و اینترنتی است. انتشارات شامپیون با تبدیل روایت مکتوب واژگان‌نامه‌های برجسته زبان فرانسه به روایت الکترونیکی، پیشگام این جریان است. از آن به بعد هر واژگان‌نامه جدیدی به همراه نسخه کتابی در قالب لوحهای فشرده و نیز بر روی شبکه اینترنت عرضه می‌شوند.

و بالاخره این که: «با نگاهی گذرا به تاریخ واژگان‌نامه‌ها، می‌بینیم که سده شانزده با

تولیدی انبوه و خلاقانه، سده هفده با ساختاری بنیادین، سده هجده با تأیید و روآوری به آنچه از سده‌های پیش به جا مانده بود، سده نوزده با انباشتگی و تجدید چاپ ارزشمند واژگان‌نامه‌های لاروس و لیتره و سده بیست، با یک دگردیسی مبتنی بر زبان‌شناسی و انفورماتیک شناخته می‌شوند» (ترجمه فارسی واژگان‌نامه‌های فرانسوی زبان، صص ۳۰-۲۹).

ژان پروو، نگارنده واژگان‌نامه‌های فرانسوی زبان در پایان کتابش فهرستی مختصر و مفید از واژگان‌نامه‌های فرانسوی زبان را یک جا آورده است؛ وی در توضیح محتوای این کتاب‌نامه کوچک می‌نویسد: «شاید فهرستی چند هزارتایی از آثار مناسب این بخش نباشد، زیرا این کتاب‌نامه لزوماً به آثاری محدود شده است که مبین تاریخ واژگان‌نویسی باشند. در دوران آغازین، برخی عناوین خارجی و نیز واژگان‌نامه‌های دوزبانه معروف، با رویکرد تشریح زبان فرانسه، به چشم می‌خورد. این کتاب‌نامه اساساً به واژگان‌نامه‌های عمومی زبان (فرانسه)، چه واژگان‌نامه‌های زبانی و چه دانش‌نامه‌ها، اختصاص دارد. در نظر گرفتن فهرست کامل واژگان‌نامه‌های اختصاصی زبان (مانند واژگان‌نامه هم‌معناها، زبان ویژه و غیره) و نیز واژگان‌نامه‌های رشته‌های تخصصی (مانند دریانوردی، آشپزی و غیره)، آرایه فهرست‌های مفصلتری را می‌طلبد. در مورد دهه‌های پایانی سده ۲۰ بجا بود فهرستی تقریباً منظم از واژگان‌نامه‌های کوچک تک‌جلدی ترتیب داده شود، چراکه فراوانی این واژگان‌نامه‌ها عموماً در سیر تحول واژگان‌نویسی بی‌تأثیر نبوده‌است.»

در این کتاب‌نامه نویسنده هر کدام از سده‌ها را با مشخصه یا مشخصه‌های مخصوص به خودشان تبیین نموده و فهرستی از واژگان‌نامه‌های تأثیرگذار را از سده ۱۶ تا آستانه سده ۲۱ آورده است.

یادآوری شود که این کتاب در تاریخ ۱۳۸۹ توسط نگارنده این سطور و خانم مهناز رضایی به فارسی برگردان شده است و هم‌زمان در ایران (انتشارات گل آفتاب) و کانادا (انتشارات مولتی ساژ) به چاپ رسیده است.

پاورقی‌ها:

۱. Pruvost Jean (۲۰۰۲), Les dictionnaires de langue française, PUF.
۲. Que sais-je
۳. TLF (Trésor de la langue française)